

{5}

PRELEKCJE MISTRZÓW

Prelekcje Mistrzów

WYDZIAŁU FILOLOGICZNEGO
UNIwersytetu w Białymstoku

Białystok 2018

Julian Maślanka

WSPOMNIENIE O RYSZARDZIE KAZIMIERZU LEWAŃSKIM.
W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN

**Seria Naukowo-Literacka „Prelekcje Mistrzów”
Wydziału Filologicznego
Uniwersytetu w Białymstoku**

Prelekcja 5

Redakcja serii: **Jarosław Ławski**
Redaktor tomu: **Krzysztof Rutkowski**
Streszczenia: Dortekst

Według projektu graficznego Huberta Pilickiego, Alter Studio
Zdjęcia: z prywatnej kolekcji Juliana Maślanka

Białystok 2018
Copyright by Julian Maślanka
Copyright by Uniwersytet w Białymstoku

Skład: Krzysztof Rutkowski

PRYMAT Mariusz Śliwowski
ul. Hetmańska 42, 15-727 Białystok
tel. 602 766 304, 881 766 304
e-mail: prymat@biasoft.net
www.prymat.biasoft.net

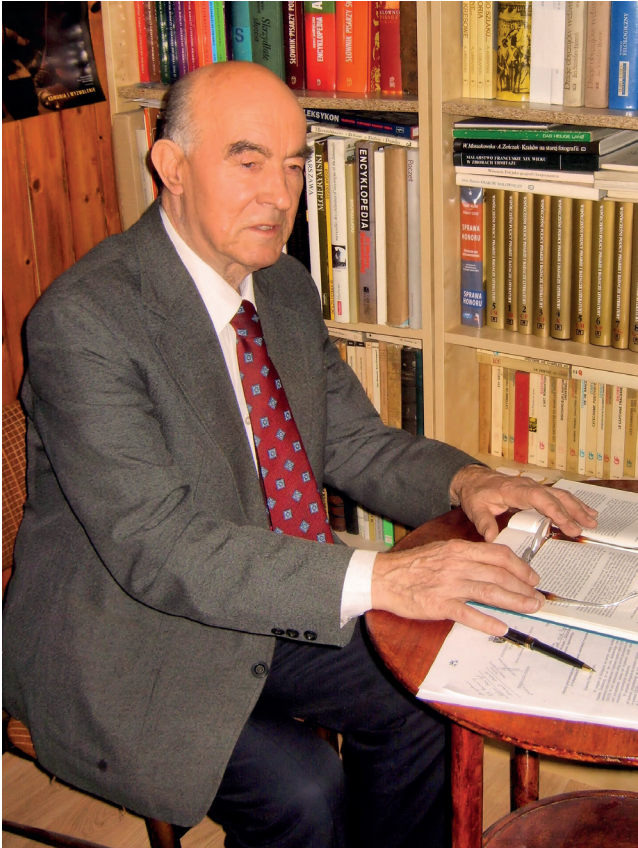
ISBN 978-83-7657-283-3

 **Wydział
Filologiczny**

UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU

PRELEKCJE MISTRZÓW

Julian Maślanka

WSPOMNIENIE O RYSZARDZIE KAZIMIERZU LEWAŃSKIM.

W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN

Ryszard Kazimierz Lewański (24 XI 1918 – 30 V 1996), zamieszkały po II wojnie światowej we Włoszech, był uczonym i działaczem polonijnym o szerokich zainteresowaniach naukowych, wybitnym bibliografem, tudzież badaczem stosunków i związków historyczno-kulturalnych polsko-włoskich oraz inicjatorem i organizatorem konferencji naukowych z tego zakresu tematycznego. Oprócz celu poznawczego wszystko to miało również podłoże patriotyczne; wynikało bowiem z chęci przybliżenia Włochom, i może też innym narodom Europy Zachodniej, polskiej kultury oraz wydarzeń z dziejów Rzeczypospolitej. Na przykład zwycięstwo Jana III Sobieskiego pod Wiedniem było przedmiotem konferencji historyków polskich i włoskich, zorganizowanej przez Lewańskiego w Udine 17–18 IX 1983 roku z okazji 300-lecia tego wydarzenia, a rezultatem owej konferencji – okazały tom referatów pod jego redakcją: *Giovanni Sobieski e il terzo centenario della riscossa di Vienna* (Udine 1986). Ale też *vice versa*: ważne wydarzenia z dziejów jego przybranej ojczyzny pragnął przybliżyć Polakom, co ujawniło się ze szczególną intensywnością w okresie obchodów 900. rocznicy najstarszego

w Europie (i zarazem w świecie) Uniwersytetu Bolońskiego. Nie pracował on na tej uczelni (tylko w Udine), ale w Bolonii mieszkał i tamtejsze władze uniwersyteckie jemu właśnie powierzyły zorganizowanie „polskiej” części tych wielkich obchodów, z czego wywiązał się – jak dalej zobaczymy – znakomicie. Znamienne, że np. pisał listy na kartkach papieru ze specjalnym, jubileuszowym *logo* Uniwersytetu Bolońskiego, pod którym znajdują się słowa: *Inclyta Natio Polona* (= Sławny Naród Polski). U dołu zaś jeszcze pieczęć okrągła z herbani Polski i Litwy oraz z napisem: *Sigillum Natio[nis] Poloniae et Mag[ni] Duc[at]us Lit[huaniae]*¹. Lewański oficjalnie podpisywał się jako prezes wznowionej przez niego w 1973 roku bolońskiej Akademii im. Mickiewicza, o której jeszcze wspomnę w dalszym ciągu.

Prof. Lewański był, by tak rzec, wybitnym „ambasadorem” polskości i chociaż ukazało się o nim kilka artykułów, to jego dorobek oraz działalność, w Polsce raczej zbyt mało znane, zasługują – jak się wydaje – na przypomnienie w stulecie jego urodzin, po przeszło 20 latach od śmierci. Po krótkim zarysie biograficznym i przedstawieniu działalności naukowej wypadnie sięgnąć też do osobistych wspomnień i prowadzonej z nim korespondencji.

Ryszard Kazimierz Lewański urodził się w rodzinie ewangelickiej (ojciec Rudolf był inżynierem budowlanym, matka, Marcela z d. Schoenwald, pianistką, która go osierociła w niemowlęctwie) w Warszawie, gdzie ukończył Gimnazjum im. Mikołaja Reja i w latach 1937–1939 był studentem historii w Uniwersytecie Warszawskim (wówczas im. J. Piłsudskiego).

---

¹ Zob. ilustr. I.

W sierpniu 1939 odbywał praktykę archeologiczną w Bułgarii, gdzie zastał go napad Niemiec na Polskę i zarazem wybuch drugiej wojny światowej, wskutek czego nie udało mu się powrócić do Warszawy. Jego dalsze losy tak się potoczyły, że nigdy już nie zobaczył ojca. Próbował przedostać się do Francji, lecz na granicy węgierskiej został zatrzymany przez Sowieców i następnie więziony w Odessie oraz w Charkowie, a później w łagrze koło Kargopolu w Karelii, gdzie w nieludzkich warunkach musiał pracować przy wyrębie lasu, co ogromnie nadwerżyło jego zdrowie, które zresztą od dzieciństwa było raczej dość wątłe.

Należał do tej części setek tysięcy więźniów Polaków w sowieckich łagrach, którym udało się jeszcze przeżyć do czasu umowy rządu Sikorskiego ze Związkiem Radzieckim i którzy mieli to szczęście, że w listopadzie 1941 roku zostali uwolnieni, żeby zasilić szeregi Armii Andersa, czyli II Korpusu. Lewański wstąpił do służby w V Kresowej Dywizji Piechoty, formowanej w Tatiszczewie koło Saratowa nad Wołgą, w której przeszedł szlak bojowy II Korpusu Polskich Sił Zbrojnych, biorąc udział w kampanii włoskiej – od Monte Cassino po wyzwolenie przez Polaków Bolonii, co nastąpiło 21 kwietnia 1945.

W czasie służby wojskowej oraz walk frontowych awansował do stopnia kapitana i wówczas przydzielony został do pracy przy redagowaniu prasy wojskowej, najpierw dywizyjnej gazety „W Marszu”, a następnie przeniesiony został do Sztabu II Korpusu, gdzie współredagował „Dziennik Żołnierza APW” (czyli: Armii Polskiej na Wschodzie). Po wyzwoleniu Bolonii rozpoczął studia na tamtejszym uniwersytecie, jednakże musiał je niebawem przerwać wskutek przeniesienia II Korpusu do Wielkiej Brytanii i tam pracował w redakcji londyńskiego dziennika „Słowo Polskie”.

Po demobilizacji w 1947 roku powrócił do Bolonii i w 1949 ukończył studia filologiczne w Uniwersytecie Bolońskim, uzyskując stopień

dottore in lettere na podstawie rozprawy *La Polonia vista da Mons. Ranuzzi*, przedstawiającej obraz naszego Kraju w relacji nuncjusza papieskiego w Polsce w latach 1671–1673, Angela Ranuzzi'ego. W tym czasie też zawarł związek małżeński z Lucią Panzavolta i wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie przebywał przez 10 lat (1951–1960), pracując w latach 1951–1957 jako lektor języka polskiego w U. S. Army Language School w Monterey w Kalifornii. Następnie w uniwersytecie w Berkeley uczył języka włoskiego i tam też ukończył studia bibliotekoznawcze, po czym zatrudniony został w latach 1958–1960 jako kierownik działu słowiańskiego w Bibliotece Publicznej w Nowym Jorku; a później podobną funkcję pełnił przez jakiś czas w uniwersytecie Stanford w Kalifornii.

Po powrocie do Italii w 1960 roku z żoną i synem Rudolfem osiadł na stałe w Bolonii, gdzie założył filię biblioteki Uniwersytetu Johna Hopkina i przez 19 lat był jej dyrektorem, W 1973 roku rozpoczął pracę na uniwersytecie w Pizie, gdzie został mianowany profesorem, ale jeszcze w tym samym roku przeniósł się do uniwersytetu w Udine i tam w 1982 roku uzyskał tytuł *professore associato* w Instytucie Języków i Literatur Europy Wschodniej. Był też wicedyrektorem tego Instytutu, który z jego inicjatywy nazwany został im. Jana Baudouina de Courtenay. Na tym stanowisku pracował do emerytury w roku 1989, a po przejściu w „stan spoczynku” był nadal czynny, miał jeszcze wiele do zrobienia, lecz w nocy z 29 na 30 maja 1996 zaskoczyła go śmierć.

Jak zatem widać z pobieżnego prześledzenia biografii Lewańskiego, jego droga życiowa była ciężka, a w latach młodości naznaczonej sowieckim więzieniem i pobytem w łagrze, wręcz koszmarna, lecz dla wielu Polaków tamtego tragicznego pokolenia raczej typowa. Kolejne

zaś jego losy na froncie i wieloletnia poniewierka poza zniewoloną wtedy Polską także nie były łatwe, ale dla wielu z tego pokolenia też typowe.

Chociaż przez kilkanaście lat pracy zawodowej był Lewański profesorem historii literatury, to jednak jego dorobek naukowy kwalifikuje go bardziej na historyka kultury i bibliografa. A jest on duży i oryginalny, mógł zaś powstać nie tylko dzięki pracowitości autora, lecz i dlatego, że miał Lewański łatwy dostęp do wielkich bibliotek europejskich i amerykańskich. Bibliografia prac Lewańskiego w okazałej księdze wydanej w 1990 roku przez Uniwersytet w Udine pt. *Munera polonica et slavica. Riccardo C. Lewanski oblata* (red. Silvano De Fanti) liczy około 120 pozycji w językach: włoskim, angielskim, polskim i niemieckim, w tym zaś ok. 20 książek – głównie z zakresu bibliografii oraz informacji naukowej i także (najogólniej mówiąc) z historii kultury, w szczególności zaś związków kulturowych polsko-włoskich. A przecież nie jest to bibliografia pełna, ponieważ Lewański przez sześć ostatnich lat życia również pracował i publikował.

Istotne znaczenie przywiązywał on do informowania w języku angielskim o dziełach różnych narodów słowiańskich, odnoszących się do ich języków i kultury, jak również o znaczących bibliotekach i archiwach. Pod tym względem jego zasługi są nieocenione, ale też – jak się wydaje – niedocenione; wymagały bowiem benedyktyńskiej skrupulatności oraz wielkiego wysiłku, a chociaż są, oczywiście, ważne, to niesłusznie uchodzą za niezbyt efektowne, jak w ogóle dzieła bibliograficzne lub inne o charakterze informacyjnym, jakich Lewański stworzył całą serię. Wychodził on bowiem ze słusznego założenia, że skoro w krajach zachodnich, a zwłaszcza w USA, stan wiedzy o Polsce i innych

narodach słowiańskich jest nader nikły, to trzeba tworzyć, głównie w języku angielskim, takie właśnie książki. I tu na czoło wysuwa się bibliografia słowiańskich słowników: trzytomowe dzieło wydane w latach 1959–1963 w Nowym Jorku pt. *A Bibliography of Slavic Dictionaries*, później jeszcze uzupełnione i wznowione w Bolonii (1972–1973) w czterech tomach. Do jego kilku pionierskich kompendiów informacyjnych o bibliotekach, archiwach i zbiorach bibliograficznych do szczególnie ważnych należy opasły tom, wyróżniony jako książka roku, o zbiorach w bibliotekach europejskich: *Subject Collection in European Libraries. A Directory and Bibliographical Guide* (Nowy Jork 1965, wyd. 2: Londyn 1978). W dwa lata później (1967) ukazała się we Florencji księga licząca blisko 800 stron: *European Library Directory. A Geographical and Bibliographical Guide*.

Na osobną uwagę zasługują opracowane przez Lewańskiego informacyjne przewodniki o bibliotekach i archiwach polskich pt. *Guide to Polish Libraries and Archives* (Nowy Jork 1974) i włoskich (opracowany razem z synem Rudolfem): *Guide to Italian Libraries and Archives* (Nowy Jork 1978), ponadto zaś jeszcze 100-stronicowy informator o bibliotekach bolońskich: *Guida alle Biblioteche di Bologna* (Bologna 1964). Wreszcie w ściśle bibliograficznym dorobku Lewańskiego bardzo ważnym i monumentalnym wręcz dziełem jest księga (630 stron) przekładów z literatur słowiańskich na język angielski: *Slavic Literatures in English Translations. A Bibliography* (Nowy Jork 1971).

Ryszard Lewański wiele pracy i uwagi poświęcił – jak wyżej wspomniano – związkom kulturowym polsko-włoskim na przestrzeni dziejów. Temat ten wręcz go pasjonował. Nic dziwnego, że na tablicy umieszczonej na jego grobie (na cmentarzu bolońskim) po informacji wstępnej

(która brzmi: *Prof. Ryszard Kazimierz Lewański, Varsavia 24 11 1918 – Bologna 30 5 1996*) zamieszczono po włosku i poniżej po polsku tekst następujący²:

51 lat temu dotarł do Bolonii wraz z oddziałami Armii Generała Andersa i od tamtej chwili poświęcił swoje życie na rozszerzenie wiedzy o szlaku bursztynowym, od wieków łączącym Polskę z Italią.

Już bowiem w 1951 roku ukazała się jego niewielka książka popularnonaukowa o Polakach studiujących w Bolonii lub z innych powodów odbywających w dawnych wiekach podróże do tego miasta z najstarszym uniwersytetem w Europie pt. *Storia delle relazioni fra la Polonia e Bologna*, a następnie (w 1964 r.) ogłosił z tego zakresu tematycznego źródłowe studium *Monumenta Polonorum Bononiensa*.

Kiedy otwartą się możliwości przyjazdu emigrantów do Polski (co dla „andersowców” długo było nieosiągalne), Lewański skwapliwie z tego korzystał, przyjeżdżał niemal co roku, odwiedzając swoje rodzinne miasto – Warszawę i także Kraków. Nawiązał wtedy współpracę z polskimi ośrodkami naukowymi. Rezultatem zaś tej współpracy było m.in. wydanie przez Bibliotekę Narodową w Warszawie jego cennej książki *Polonica rękopiśmienne w archiwach i bibliotekach włoskich* (Warszawa 1978). Niebawem też (1982 i 1987) opublikował po włosku cztery artykuły na temat powiązań kulturowych polsko-włoskich w „*Studia Italo-Polonica*”, które współredagował w ramach „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego”. Z tego też kręgu tematycznego jest książka pod jego i Emanuela Kanceffa redakcją, wydana w Genewie w 1988 roku (stron 367

---

² Zob. ilustr. II.

+ ilustracje) jako plon sesji naukowej o polskich podróżnikach do Italii: *Viaggiatori polacchi in Italia*.

Lewański brał udział w wielu międzynarodowych konferencjach naukowych, m.in. w Gorycji w 1982 roku (temat: *Żydzi i Europa Środkowa*), w 1983 roku w Wolfenbüttel (*Reformacja w Polsce*), w tym samym roku w Weronie z okazji 1000. rocznicy sakry biskupiej św. Wojciecha, w 1985 na Kongresie Kultury Polskiej w Londynie, a w 1986 w Rawennie, gdzie odbyła się sesja naukowa na temat chrztu Rusi-Ukrainy³. Sam również był inicjatorem szeregu sympozjów naukowych, np. wspomniane już w Udine w 1983 roku w 300. rocznicę wiktorii wiedeńskiej Jana III Sobieckiego i w tymże roku uczestniczył jako jeden z referentów w podobnej sesji krakowskiej. Szczególnie zaś wiele trudu włożył w zorganizowanie polsko-włoskiej sesji historycznej, która odbyła się w dniach 26–31 maja 1988 dla uczczenia 900-lecia Uniwersytetu Bolońskiego. Plon tej sesji, stanowiącej część wielkich obchodów tak dostojnej rocznicy, znajduje się w księdze referatów, jaka się ukazała w Warszawie w 1990 roku pt. *Laudatio Bononiae* pod jego redakcją i z bardzo dużym jego udziałem autorskim, na który złożyło się aż pięć artykułów i obszerny, liczący ponad 200 stron *Dodatek (Appendix)*, zawierający materiały źródłowe odnoszące się do studiów Polaków w Bolonii w dawnych wiekach⁴.

---

³ Nie udało się dotrzeć do tomu pod red. Lewańskiego *La via del ambra (Bursztynowa droga)*, zawierającego referaty z sesji naukowej zorganizowanej przez niego w roku 1991 na temat kontaktów kulturowych narodów nadbałtyckich z Włochami.

⁴ Do jego zaangażowania w obchody jubileuszu Uniwersytetu Bolońskiego wypadnie jeszcze powrócić w dalszej części tego tekstu, gdzie będzie mowa o osobistych wspomnieniach piszącego te słowa.

Z okazji owego święta Wszechnicy Bolońskiej ukazała się także księga wydana przez Uniwersytet Jagielloński pod redakcją prof. Danuty Quirini-Popławskiej pt. *Commentationes historicae*, z dedykacją: *Almae Matri Studiorum Bononiensi novem saecula feliciter celebranti ab Universitate Iagellonica Cracoviensi oblata* (Kraków 1988), w której Lewański również uczestniczył podwójnie: w Komitecie Redakcyjnym oraz jako autor rozprawy o bolońskiej Akademii im. Mickiewicza pt. *L'Accademia di Storia e Letteratura Polacca e Slava Adamo Mickiewicz fondata presso l'Università di Bologna nel 1879* (s. 201–229).

Owa Akademia, założona w roku 1879 z inicjatywy profesora chemii i mineralogii Uniwersytetu Bolońskiego, byłego słuchacza wykładów Mickiewicza w Collège de France, którym był Domenico Santàgata (1812–1901), pierwszy prezes tej Akademii – to osobny rozdział w biografii Lewańskiego. On bowiem w roku 1973 reaktywował działalność Akademii, która była nieczynna od 1926 roku i został jej prezesem⁵, wciągając do współpracy uczonych włoskich i polskich.

Współpraca Lewańskiego z UJ zaowocowała też publikacjami w „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej”, gdzie ukazały się zebrane i opracowane przez niego materiały, odnoszące się do biblioteki nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim, które ogłosił w dwu częściach. Część I zawiera informacje o historii tej studenckiej biblioteki oraz imienny wykaz bibliotekarzy z lat 1622–1703, natomiast część II – wykaz książek ofiarowanych do zbiorów owej biblioteki w układzie chronologicznym według podanych w notach proveniencyjnych dat lub (jeśli brakuje dat) czasu

---

⁵ Zob. J. Maślanka, *Autograf „Pierwszych wieków historii polskiej” A. Mickiewicza, „Pamiętnik Literacki”* 1994, z. 1, gdzie na s. 155–156 jest mowa o bolońskiej Akademii Mickiewicza i działalności w niej Lewańskiego.

pobytu ofiarodawców na studiach w Padwie. W sumie jest w tej publikacji 109 pozycji, z których część z podobiznami podpisów ofiarodawców lub właścicieli ofiarowanych książek⁶. Wartość tych materiałów i w ogóle poloników włoskich odszukanych i opublikowanych przez Lewańskiego jest bezcenna, gdyż ma charakter źródłowy.

Wreszcie jeden jeszcze temat pasjonował prof. R. K. Lewańskiego, chyba mu najbliższy: udział Wojska Polskiego w wyzwoleniu Włoch, zwłaszcza Bolonii (21 IV 1945), o której wyzwolenie sam też walczył i wiele szczegółów znał z własnego doświadczenia. Robił więc, co tylko mógł, żeby jak najgodniej upamiętnić to zwycięstwo polskiego oręża, największe bodaj na froncie zachodnim po Monte Cassino. Upamiętnić je wbrew takim, którym zależy na zacieraniu polskich sukcesów, których nie brakuje na Zachodzie i Wschodzie, a nawet i w Polsce. Lewański wydał z okazji 40. rocznicy bitwy II Korpusu Polskich Sił Zbrojnych o region Romanię i samą Bolonię dokumentalną antologię na ten temat: wypowiedzi dowódców i teksty pisarzy uzupełnione historycznymi fotografiami z tamtych walk. Antologia nosi tytuł: *Il 2. Corpo d'Armata polacco in Romagna e a Bologna. I giorni della liberazione* (Bologna 1985). W wersji polskiej książka ta ukazała się dopiero w dziewięć lat później pod nieco innym tytułem: *Wyzwolenie Bolonii. Szlak bojowy 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych we Włoszech 1943–1945. Antologia tekstów historycznych i literackich* (Bologna–Warszawa 1994).

---

⁶ R. K. Lewański, *Bibliotheca Nationis Polonae na Uniwersytecie Padewskim*. Część I w „Biuletynie Biblioteki Jagiellońskiej” XLV (1995), s. 63–80; część II tamże, XLVI (1996), s. 143–214.

Andrzej Litwornia (1943–2006), następca Lewańskiego na katedrze uniwersyteckiej w Udine, słusznie nazwał Lewańskiego „niestrudzonym kustoszem pamięci polskiej tradycji bojowej w Emilii Romagni”⁷. Dla takiej sprawy zawsze był gotów do wielkiego wysiłku i poświęcenia. Jeszcze bowiem na rok przed śmiercią podjął się niemałego trudu – zorganizowania polskich obchodów z okazji 50. rocznicy wyzwolenia Bolonii, co zapewne osłabiło jego zdrowie.

Lewański był ceniony w Polsce i w środowiskach emigracyjnych. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza nadało mu honorowe członkostwo. Jesienią 1995 roku odebrał nagrodę w Londynie, przyznaną przez Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Był członkiem paru towarzystw naukowych i kulturalnych w USA i we Włoszech oraz przewodniczącym Rady Naukowej Polskiego Instytutu Ewangelickiego w Sztokholmie. Właśnie we wrześniu 1996 roku planował podróż do Warszawy na Światowy Zjazd Ewangelików Polaków, jednakże wcześniej odszedł z tego świata.

Polska i sprawy polskie zajmowały w działalności Ryszarda (już podczas drugiego lub trzeciego naszego spotkania zaproponował przejście „na ty”) miejsce naczelne. Był prawdziwym polskim patriotą; cieszył się polskimi sukcesami, martwił niepowodzeniami. Miał jeszcze różne marzenia i plany. Na przykład wysunął pomysł wystawienia w Warszawie pomnika jego Wodza, gen. Andersa, pragnąc zjednać dla tej idei zarówno środowisko emigracyjne, jak i niektóre kręgi w Polsce. Zaangażował się czynnie w przewidziane na rok 1998 obchody 200. rocznicy urodzin Mickiewicza, zwłaszcza obchody w miastach włoskich, w których przebywał nasz poeta. W kilku listach do piszącego te słowa rozwijał swoje

---

⁷ A. Litwornia, *Prof. Ryszard Kazimierz Lewański. Kombatant i polonista*. Zob. Bibliografia.

myśli na temat owej rocznicy. Realizację wszakże tych i także innych planów unicestwiła śmierć.

Na koniec nieco osobistych wspomnień o mojej z Ryszardem znajomości, trwającej około 10 lat, która dość szybko przekształciła się w przyjaźń dzięki jego wyjątkowej przychylności i otwartości dla osób wcześniej bliżej mu nieznanym. Zaczęło się od pewnej przygody, związanej z nową edycją krytyczną *Dzieł wszystkich Mickiewicza* pod redakcją naczelną prof. Konrada Górskiego.

Komitet Redakcyjny tego szczególnie ambitnego przedsięwzięcia wydawniczego powstał w latach 60. XX wieku, kiedy to Górski znajdował się w pełni sił twórczych, będąc równocześnie redaktorem naczelnym wielkiego dzieła – *Słownika języka Adama Mickiewicza* – jaki ukazał się w latach 1962–1983 w jedenastu tomach oraz autorem wielu publikacji historyczno- i teoretycznoliterackich; był zatem jak najbardziej predysponowany na redaktora *Dzieł wszystkich*. Oprócz niego do Komitetu Redakcyjnego weszli: Władysław Floryan, Zbigniew Jerzy Nowak, Zofia Stefanowska, Kazimierz Wyka i Czesław Zgorzelski. Wydawało się, że prace nad tą edycją zakończą się sukcesem, chociaż przedsięwzięcia tego typu trwają na ogół długo. Tymczasem zamiast kilkunastu tomów *Dzieł wszystkich* ukazały się tylko dwa: w 1969 *Pan Tadeusz* w opracowaniu Górskiego (czyli tom IV z planowanej całości) oraz *Wiersze* w opracowaniu Zgorzelskiego, a zatem tom pierwszy *Dzieł*, który składa się aż z czterech części (oddzielnych woluminów), jakie ukazywały się kolejno w latach: 1971, 1972, 1981 i 1986.

W tej edycji zwraca uwagę rozbudowany aparat krytyczny, zwłaszcza w tomie Zgorzelskiego, gdyż np. w części pierwszej, zawierającej (s. 1–159) teksty wierszy z lat 1817–1824, oprócz *Uwag wstępnych* (ponad

50 stron), *Uwagi edytorskie* liczą blisko 300 stron (s. 159–440, drukowane petitem!) To wręcz fenomen filologiczno–tekstologicznej dokładności w historii polonistycznego edytorstwa.

Prof. Górski w korespondencji ze mną nie krył rozczarowania, iż zawiódł się na niektórych członkach Komitetu Redakcyjnego (pisze zresztą o tym bez ogródek), ale w liście z 23 czerwca 1984 roku z satysfakcją podkreślił, że prof. Zgorzelski „dał znakomitą oprawę historyczno–literacką do I tomu”. Można rzec, iż w toku prac nad tą edycją nastąpił swego rodzaju kryzys. Dlatego też z inicjatywy prof. Górskiego postanowiono zwiększyć Komitet Redakcyjny (uszczuplony zresztą wskutek śmierci prof. Wyki w 1975) do dziewięciu osób (wymienione w części trzeciej tomu I, wyd. w 1981), wśród których i ja się znalazłem. Prof. Górski zaproponował mi opracowanie pism historycznych, wykładów lozańskich oraz wykładów paryskich Mickiewicza. Początki zaś tej mojej pracy przypadły na bardzo trudny okres – stan wojenny (1981–1983), po którego zawieszeniu dotarła do mnie wiadomość, że w Bolonii odnaleziony został autograf Mickiewicza *Pierwszych wieków historii polskiej*, czyli główny tekst z pism historycznych poety, uchodzący za zaginiony od przeszło 100 lat, a wydany po raz pierwszy w 1868 roku.

Na autograf w Biblioteca Comunale dell’Archiginnasio w Bolonii natrafiła przypadkowo wrocławska polonistka, Wiesława Litwornia, o czym zawiadomiła Lewańskiego, a on z kolei przekazał informację do Górskiego i przesłał też kserokopię tego rękopisu, która trafiła do mnie i stanowiła podstawę do wstępnego odczytania tekstu. Jednakże dla każdego filologa jest oczywiste, że w tym przypadku podstawą do ostatecznego ustalenia tekstu musi być autograf. A zatem mój wyjazd do Bolonii, przynajmniej na tydzień, był konieczny. Wobec tego za radą i poparciem prof. Górskiego napisałem do Instytutu Badań Literackich PAN podanie o sfinansowanie podróży i pobytu w Italii, lecz odpowiedzi się

nie doczekałem! A chodziło w tamtej sytuacji nie tylko o pieniądze. Wiadomo, że wówczas na uzyskanie paszportu i wizy należało mieć uzasadnienie od stosownej instytucji państwowej.

I tu właśnie wkroczył Lewański, który, dowiedziawszy się o owych trudnościach, od razu zaproponował krótkoterminowe stypendium od jego Uniwersytetu w Udine w ramach umowy (którą sam wcześniej przygotował) o wymianie naukowej z Uniwersytetem Jagiellońskim. Dzięki temu w drugiej połowie maja 1985 roku spędziłem dwa dni w Udine i przez półtora tygodnia pracowałem we wspomnianej bolońskiej Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio, której dyrektorem był wtedy niezwykle mi życzliwy Franco Bergonzoni (1927–2005). Bardzo się zainteresował moją pracą nad autografem, udostępnił mi profesjonalny aparat ułatwiający odczytywanie skreślonych słów (przy pomocy promieni podczerwonych) i codziennie w południe zapraszał mnie do swego gabinetu na kawę oraz pogawędkę. Podczas pierwszej rozmowy opowiedział mi, że gdy przed trzema laty, 18 kwietnia 1982 roku, Jan Paweł II był w Bolonii, wówczas zaproszono Papieża również do biblioteki i pokazano Mu ten właśnie autograf Mickiewicza. Papież oglądał go „z zainteresowaniem” (jak podkreślił dyrektor), a następnie ku zaskoczeniu pracowników biblioteki złożył swój podpis na załączonym do rękopisu wykazie czytelników⁸.

Po dwu spotkaniach z Ryszardem, najpierw z jego inicjatywy w Krakowie, w lecie 1984, a potem w maju następnego roku w Udine (gdzie pracowałem) i w Bolonii (gdzie mieszkałem), wywiązała się między nami korespondencja. Lewański pisał dość długie listy, na ogół o konkretnych sprawach, związanych z jego pracą, a zwłaszcza będących przedmiotem jego aktualnych zainteresowań naukowych, albo o jakichś projektach

---

⁸ Zob. ilustr. III. Oryginał wykazu z podpisem Papieża jest w archiwum biblioteki.

czy planach badawczych, jakie mu się nasuwały; chętnie o nich informował, a niekiedy coś mnie proponował lub sugerował. W ogóle miał wiele inicjatywy i pomysłów.

Już podczas pierwszego spotkania w Udine powiedział mi, że zbliża się jego przejście na emeryturę i zapytał, czy ewentualnie nie mógłbym kandydować do objęcia katedry po nim, co było dla mnie zupełnym zaskoczeniem. Później w liście z 12 XI 1986 znów nawiązał do tej sprawy, pisząc m.in.: „Biuro personalne [Uniwersytetu w Udine] powiadomiło mnie, że mam odejść na emeryturę w listopadzie 1989, tj. o rok później niż myślałem” – sugerując w ten sposób, że w razie pozytywnej decyzji dotyczącej kandydowania miałbym więcej czasu na przygotowanie się do konkursu. Wtedy w liście z 11 XII 1986 (kopię zachowałem) dałem negatywną i odpowiednio uzasadnioną odpowiedź, co zresztą nie miało żadnego wpływu na naszą przyjaźń

Jeden z jego projektów dotyczył dużej pracy zbiorowej, w której byłyby przedstawione placówki w Europie Zachodniej zajmujące się polską kulturą, zarówno polskie jak i niepolskie. Chodziło o ukazanie ich dorobku w ujęciu historycznym i o aktualną działalność. Ponieważ zapytywał mnie, czy byłaby możliwość wydania takiej książki w Polsce, więc poinformowałem o tym projekcie kierownika odpowiedniej redakcji w PWN w Warszawie, który uznał propozycję za interesującą, ale trudną do realizacji z powodów cenzuralnych i jako przykład wskazał na Instytut Literacki Jerzego Giedroycia, o którym wtedy nie można było pisać obiektywnie. Wobec takich trudności w liście z 12 XI 1986 Ryszard stwierdził:

Obawiam się, że z książki, którą mieliśmy wspólnie wydawać nic nie wyjdzie [...] Chciałbym w każdym razie, by moja *Historia Akademii Mickiewiczowskiej* była udostępniona i w języku polskim.

Ostatecznie praca ta weszła do tomu *Commentationes historicae*, wydane-
nego przez Uniwersytet Jagielloński (Kraków 1988) dla uczczenia jubi-
leuszu wszechnicy bolońskiej (zob. wyżej). Ale wcześniej, w liście z 30 IV
1987, nawiązał do zastrzeżeń PWN i zaproponował znaczne ograniczenie
wspomnianego tematu, bo tylko do terytorium Italii:

Może by zaproponować PWN – pisał – na razie rzeczywiście
tylko część I – Włochy, gdzie mój artykuł, przyrzeczona przez
[Bronisława] Bilińskiego *Historia Stacji Rzymskiej* [PAN], goto-
wy zarys historii Inst[ytutu] Begeya w Turynie⁹ oraz istniejące
w maszynopisie opisy polskich kolegiów papieskich wypełniłyby
przywoity tomik? Omówimy to ewentualnie osobiście – zamie-
rzam być w Krakowie przez tydzień.

⁹ Bronisław Biliński (1913–1996) – filolog klasyczny, przez wiele lat był dy-
rektorem Stacji PAN w Rzymie, zasłużony badacz stosunków kulturalnych
polsko-włoskich, autor licznych prac z tego zakresu w jęz. polskim i wło-
skim. Zob. *Słownik badaczy literatury polskiej*, pod red. J. Starnawskiego, t. III
(Łódź 2000), s. 27–36. – Attilio Begey (1843–1928), włoski prawnik, konsul
honorowy RP, autor prac dotyczących Polski, zwolennik doktryny Towiań-
skiego (którego w 1865 poznał osobiście w Zurychu) i tłumacz jego prac,
pisał o Mickiewiczu, szerzył kult towianizmu i jego staraniem archiwum
„Sprawy” (towianistyczne) ulokowane zostało w Turynie. Roman Pollak
napisał o nim, że „nigdy i nigdzie żaden cudzoziemiec nie pracował dla
Polski tak wytrwale, tak długo i z takim dla niej kultem, i z taką niewzru-
szoną w nią wiarą”. Bywał w Polsce. W Turynie w 1930 roku dla uczczenia
pamięci Begey’a powstał jego imienia Instytut Kultury Polskiej (*Istituto
di Cultura Polacca*). O nim: J. Starnawski w: *Słownik...* (jw.), t. III, s. 13–19
(tam duża bibliografia). – Zob. też K. Jaworska, *Nabielał, Goszczyński i To-
wiański w Archiwum Begeya*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego
im. A. Mickiewicza”, R. IV (XLVI) 2011, s. 301–323; M. Sokołowski, *Adwokat
diabła Attilio Begey*, Warszawa 2012.

W tymże liście z 30 IV 1987 zaprasza mnie do ponownego przyjazdu do Italii, by porozmawiać o ewentualnej współpracy. „Umowa o wymianie [UJ] z Udine na pewno mnie przetrwa – pisze – nie widzę, dlaczego nie masz z niej skorzystać”, skoro inni bywali już dwukrotnie (i tu wymienia nazwiska). Z tej propozycji też z jakiejś ważnej przyczyny nie skorzystałem. Dalej zaś informuje, że na rok akademicki 1987–1988 zamierza wziąć urlop („anno sabatico”), „żeby przygotować zjazd czerwcowy w Bolonii, na który – mam nadzieję – doszło Cię już zaproszenie”. Chodzi o „zjazd” uczonych polskich i włoskich (zajmujących się kulturą polską) z okazji wspomnianej już, 900. rocznicy (w 1988) najstarszego w Europie Uniwersytetu Bolońskiego. Ostatecznie owo polskie, albo raczej polsko-włoskie, sympozjum odbyło się w Bolonii nie w czerwcu, lecz w dniach 26–28 maja 1988 jako część wielkich uroczystości jubileuszowych (26–31 maja). Zaproszenie na nie istotnie otrzymałem, ale trochę później (z datą 1 XI 1987). W ogóle zaś ów dostojny jubileusz przysporzył mi mnóstwo pracy.

Już bowiem rok wcześniej przygotował obszerny (pięć stron maszynopisu), wstępny program w języku włoskim, datowany 2 kwietnia 1987, który mnie też przysłał, podpisany przez Lewańskiego jako prezesa Akademii Mickiewiczowskiej i delegata Rektora Uniwersytetu Bolońskiego, prof. Giorgio Ghezzi’ego. Na końcu programu Lewański dopisał ręcznie: „Czy odpowiadałby Ci temat „*Natio Sarmatorum*” na Uniwersytecie Bolońskim i geneza sarmatyzmu?”. Po niewielkiej modyfikacji tematu napisałem artykuł pt. *Sarmatia e sarmatismo (A proposito „Natio Sarmatorum” all’Università di Bologna)*, zamieszczony w tomie *Laudatio Bononiae* (Bologna–Warszawa 1990).

Nad programem sympozjum „Dni włosko-polskich” („Giornate Italo Polacche”) Lewański pracował niemal do ostatnich tygodni przed uroczystościami. Wtedy też, z jego inicjatywy, doktorat *honoris causa*

otrzymał Andrzej Wajda¹⁰. A potem wiele trudu włożył w przygotowanie referatów do druku we wspomnianej księdze *Laudatio Bononiae*. W liście z 7 III 1989 pisze: „Jestem ogromnie zavalony wykańczaniem tomu sprawozdawczego majowego zjazdu (ponad 30 referatów)”.

W tym czasie w Udine przygotowywano księgę jemu poświęconą w związku ze zbliżającą się emeryturą. Jej redaktorem został najbliższy współpracownik Lewańskiego – Silvano De Fanti, na którego zaproszenie (list z 10 IV 1989) napisałem artykuł pt. *Episodio italiano nella biografia di Adam Mickiewicz e il suo manoscritto „bolognese”* (w: *Munera polonica et slavica. Ricardo C. Lewański oblata*, Udine 1990, s. 173–184). Pierwsza część tego artykułu dotyczy Legionu Mickiewicza, a druga odnalezionego autografu *Pierwszych wieków historii polskiej*.

Po przejściu Lewańskiego na emeryturę rzadko już otrzymywałem od niego wiadomości. Ostatni, długi list napisał 10 X 1994, na półtora roku przed śmiercią. Donosi w nim, że właśnie wrócił z Polski, ale tym razem nie mógł przyjechać do Krakowa, ponieważ – jak pisze – „moje główne zajęcia do wiosny – sprawa 50-lecia wyzwolenia Bolonii i różne kontakty z władzami – zajęły cały mój czas”. Był on – jak wyżej wspomniano – organizatorem obchodów w 50. rocznicę wyzwolenia (21 IV 1945) Bolonii przez Armię Polską z udziałem władz włoskich i przyjezdnych z różnych krajów, wówczas żyjących jeszcze, żołnierzy-
-andersowców. Podobną imprezę organizował na 40-lecie w 1985 roku, czcząc zarazem pamięć wodza II Korpusu, gen. Władysława Andersa (1892–1970), którego Lewański osobiście znał, a nawet cieszył się jego przyjaźnią¹¹.

---

¹⁰ Zob. ilustr. IV.

¹¹ Zob. ilustr. V.

W tym ostatnim liście przekazał mi pewną propozycję, czy może raczej zlecenie, trudne do wykonania, lecz jeszcze trudniej było dać na nie odpowiedź odmowną. Żeby wyjaśnić, o co chodzi, pozwolę sobie zacytować odnośny fragment owego listu:

Piszę do Ciebie w konkretnej sprawie, W związku z nadchodzącymi obchodami mickiewiczowskimi [200-lecie urodzin poety] planuję zorganizowanie we Włoszech (może wspólnie z Instytutem i Katedrą w Rzymie) jakichś godnych obchodów i w tym [celu] m.in. zainicjowałem utworzenie *związku miast mickiewiczowskich*. Po dwu latach wysiłków sprawa jest teraz na dobrej drodze i już do inicjatywy zgłosiły akces (obok Bolonii) Rzym (Akademia [Stacja PAN]), Neapol (Instytut U[niwersytetu]), Mediolan (Instytut Sławistyki), Werona (Instytut Studiów [nad] Romantyzmem w Uniwersytecie), Turyn (Ośrodek Towianistyczny na Uniw[ersytecie])¹². Inne kraje, m.in. Polskę miał załatwić Odrowąż-Pieniążek, ale ze względu na fakt, że objął po profesorze Zgorzelskim faktyczne kierownictwo obchodu 200-lecia – ma on teraz jeszcze mniej czasu niż dotąd. Zwracam się do Ciebie z zapytaniem, czy zechciałbyś być przedstawicielem „Związku” na UJ i w ogóle w Krakowie [...]; byłbyś ponadto łącznikiem ze światem frankojęzycznym. Mam nadzieję, że nie odmówisz [...]. Załączam Ci dokumentację¹³ wraz z serdecznymi pozdrowieniami dla Ciebie i dla Twojej Małżonki.

¹² Zob. przyp. 9.

¹³ Zob. ilustr. VI. Oprócz tego pisma Lewański przysłał też „Statut ramowy miast mickiewiczowskich”.

Nie pamiętam dokładnie, jaką dałem odpowiedź, ale zapewne nie była odmowna. Niespodziewana śmierć Ryszarda na dwa i pół roku przed rocznicą Mickiewiczowską zniweczyła jego plany. Ja zaś w tamtych (i poprzedzających) latach zajmowałem się opracowaniem wspomnianych wyżej tekstów, które weszły jako tomy VII–XI do realizowanego przez Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik” tzw. Wydania Rocznicowego Dzieł Mickiewicza; owe „moje” tomy ukazały się w latach 1996–1998.

Za zdjęcie Lewańskiego z gen. Andersem oraz drugie (zob. ilustr. VII: Lewański z Olgierdem Terleckim, żołnierzem II Korpusu, publicystą) dziękuję Wojciechowi Narębskiemu – profesorowi geochemii i petrografii, czł. PAU, najmłodszemu (ur. 1925) żołnierzowi w Armii Andersa w czasie kampanii włoskiej, przyjacielowi Lewańskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Munera polonica et slavica Ricardo C. oblata* (red. Silvano De Fanti), Udine 1990 (s. 13–20 bibl.).
- Literatura polska na Obczyźnie* (red. J. Bujnowski), Londyn 1988, s. 313–314;
- A. Litwornia, *Prof. Ryszard Kazimierz Lewański. Kombatant i polonista*, „Biuletyn Informacyjny Polonii Włoskiej” 1996, nr 6, s. 6–7.
- Tenże, *Ryszard Kazimierz Lewański (14 listopada 1918 – 30 maja 1996)*, „Pamiętnik Literacki” 1997, z. 4, s. 229–234.
- T. Kostkiewiczowa i B. Otwinowska, *Ryszard Kazimierz Lewański*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 1995 (wyd. 1997), s. 203–207.
- J. Maślanka, *Ryszard Kazimierz Lewański (24 XI 1918 – 30 V 1996)*, „Ruch Literacki” 1997, z. 5, s. 727–732.
- M. Karpowicz, *Ryszard Kazimierz Lewański*, „Barok” 1997, nr 1 (7), s. 225–226.
- J. Maślanka, J. Starnawski, *Lewański Ryszard Kazimierz*, *Słownik badaczy literatury polskiej* (red. J. Starnawski), t. IV, Łódź 2001, s. 220–223.

M. CM. LXXXVIII

Alma Mater Studiorum
Sæcularia Nona

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI BOLOGNA
CELEBRAZIONI DEL IX CENTENARIO

Inclita Natio Polona

25.5.87

Wojciech Jankowski -
szczęśliwy obywatel przesyła z serdeczną
biogrofią. Wykazuje, że ten i ten sam, sławny nadejść, de
st. Np. nie przetrwała ci. może przedwzrost. Zamieszkał
i w tym roku odwiedził Polskę i - Kraków, projektując
wyjazd z roku 1881 i dotarł do Krakowa "Krakowian" 4 VII
(po 1-dniowym pobycie w Krakowie i w Warszawie). "Gazetę"
później teraz przesyła ci. reprezentował w tym czasie
(przedstawiciel wyjazdu mi. ci) składowy dla Ciebie, ale jeśli
nie masz czasu...)

Wskazanie Wskazanie Wskazanie Wskazanie
Wskazanie Wskazanie Wskazanie Wskazanie

Wykazuje to sławę i związany z Bolognią, i uważa, że
i nie sądzę, że w tym czasie wyjechał, bo
nie byłby w tym czasie 15-minutowy koncert (po francusku?)
składowy mi. ci. może w tym czasie
z tegoż pisał. W tym czasie mi.
nie odwiedził i że przesyła
zaproszenie
do Krakowa, do Krakowa
do Krakowa

Ilustracja I. List R. K. Lewańskiego do autora niniejszego Wspomnienia

Ilustracja II. Tablica na grobie R. K. Lewańskiego na cmentarzu w Bolonii

ELENCO

del Lettori che hanno studiato il seguente manoscritto:

SEGNETURA DEL CODICE

N. Ms. Accademici Polano Vol. unico
MICKIEWICZ

"Manuskrypt Historyi Polskiej w latach 11-14 wieku"
(autografo)

AVVERTENZE

Se il Ms. ha più volumi, ad ogni volume si destinerà un elenco separato, si segneranno con un numero progressivo i diversi elenchi fatti per un medesimo Ms.

Le indicazioni intorno alla persona che ha avuto il Ms. devono essere sempre scritte in chiaro anche se il lettore sia molto conosciuto, perchè esse devono servire agli studiosi e alla storia del Codice. — Si segnerà la data in cui il Ms. è stato consegnato per la prima volta, e quella in cui fu definitivamente restituito.

Nelle Osservazioni si ricorderà se il Ms. fu del tutto o in parte copiato, se fu riscontrato per notare le varianti con altro Codice che si desidera, se fu semplicemente esaminato, se ne furono tratti dei fascicoli, indicando esattamente le pagine fotografate, oppure se fu inviato fuori di Biblioteca o dove, in quest'ultimo caso si registreranno al loro luogo le notizie trasmesse dalla Biblioteca che ha avuto in prestito il Ms.

A tergo del presente foglio si registreranno le Note e le Bibliografie che riguardano questo Ms. e principalmente se fu pubblicato colle stampe.

N. progressivo	CONSEGNATO			COGNOME E NOME Professione o Nazionalità	RESTITUITO			Osservazioni
	Anno	Mese	Giorno		Anno	Mese	Giorno	
1	1977	VII	5	LITWORNIA WIESLAWA filologa Polacca RICCARDO LENTANICKI	1977	VII	6	
2	1977	XII	22	PROF. BOLOGNA	1977	XII	22	
3	1978	I	14	Riccardo Lentanicki	1978	I	14	microfilmato tutt.
4	1979	III	23	JOZEF DZIYK				
5	1979	III	23	Janusz Odrowaz-Premisiek	1979	III	23	
				James Paulus M.A.	1982	II	18	

Ilustracja III. Lista czytelników autografu Mickiewicza Pierwszych wieków historii polskiej

Ilustracja IV. R.K.Lewański z Andrzejem Wajdą, po nadaniu Wajdzie doktoratu h. c. przez Uniwersytet Boloński (27 V 1988), oraz z rektorem tej uczelni: Fabio Roversi Monaco

Ilustracja V. Gen. Władysław Anders i R. K. Lewański (Bolonia, ok. 1965 r.)

ACCADEMIA
ADAMÓ MICKIEWICZ

di
Storia e Letteratura Polacca
e Slava

Akademia Historii i Literatury Polskiej i Słowiańskiej imienia Adama Mickiewicza w Bolonii (Włochy), Muzeum Literatury imienia Adama Mickiewicza w Warszawie (Polska) i Zarząd miasta Nowogródka (Białoruś) powzięły myśl utworzenia Związku Miast Mickiewiczowskich, którego celem i zadaniem byłoby nawiązanie i pogłębienie kontaktów między miejscowościami, w których przebywał, tworzył i działał wieszcz romantyczny. Poza kontaktami z zakresu studiów mickiewiczowskich, działalność stowarzyszenia będzie się rozciągała na współpracę w zakresie studiów literackich, specjalnie odnoszących się do wieków XIX i XX, na szerszym tle kulturalnym.

Prezydent m. Nowogródka   Dyrektor Muzeum Literatury   Prezes Akademii Mickiewiczowskiej
Georgij Bako   im. Adama Mickiewicza   *Ryszard Kazimierz Lewański*
Georgij Bako   *Janusz Odrowąż - Pieniążek*   prof. Ryszard K. Lewański

Miasta - adresaci (w porządku alfabetycznym krajów):

Białoruś (Nowogródek, Lida)
Bułgaria (Burgas)
Czechy (Praga)
Francja (Paryż)
Litwa (Kowno, Wilno)
Niemcy (Berlin, Drezno, Lipsk, Weimar)
Polska (Kraków, Poznań)
Rosja (Moskwa, Petersburg)
Szwajcaria (Genewa, Lozanna, Zurych)
Turcja (Stambuł)
Ukraina (Krym, Odesa)
Włochy (Bolonia, Empoli, Florencja, Mediolan, Liworno, Neapol, Parma, Reggio Emilia, Rzym, Modena, Verona)

Członkowie-korespondenci współpracujący:

Turyń (Włochy) - Istituto Attilio Begey (ośrodek studiów mickiewiczowskich i towianistycznych), Cambridge, Mass, Stany Zjednoczone - miasto Margaret Fuller d'Ossoli, Santiago de Chile - miasto filomaty Ignacego Domeyki, rektora tamtejszego uniwersytetu

Ilustracja VI. Pismo z logotypem i nagłówkiem: Accademia Adamo Mickiewicz...

Ilustracja VII. R.K.Lewański i Olgierd Terlecki (1922–1986) w Krakowie, 1985 r.

WYKŁAD

Profesora Juliana Maślanki

Ponieważ prof. Julian Maślanka nie mógł osobiście przybyć na Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, by wygłosić wykład z cyklu „Prelekcje Mistrzów”, w Katedrze Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” odbyło się uroczyste posiedzenie naukowe poświęcone nadesłanemu tekstowi.

Spotkanie miało charakter otwartej dyskusji naukowej. Wzięli w nim udział pracownicy Katedry: prof. Jarosław Ławski, dr Marcin Bajko oraz dr Krzysztof Korotkich, a także badacze dziejów wychodźstwa polskiego z Zakładu Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych działającego w Instytucie Filologii Polskiej: dr hab. Violetta Wejs-Milewska, prof. UwB, dr hab. Anna Janicka, prof. UwB oraz dr hab. Anna Nosek. Gośćmi spotkania byli także badacze z Działu Naukowego Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku: dr Łukasz Zabielski, dr Michał Sielecki i mgr Patryk Suchodolski.

W czasie dyskusji podkreślono zasługi Ryszarda Kazimierza Lewańskiego nie tylko dla badań nad kulturą polską, lecz i w życiu polskiej emigracji we Włoszech. Osobnym nurtem dyskusji było zaakcentowanie zasług prof. Maślanki jako badacza XIX wieku, edytora,

ale także prasoznawcy. Prof. Ławski podkreślił zasługi prof. Maślanki jako wieloletniego dyrektora Wydziału I Filologicznego Polskiej Akademii Umiejętności, z kolei prof. Wejs-Milewska zaakcentowała rolę przedstawionego wspomnienia o prof. Lewańskim dla badania dziejów polskiej emigracji w Italii.

JULIAN MAŚLANKA

Historyk literatury polskiej (głównie: Oświecenie i Romantyzm) o zainteresowaniach też slawistycznych i historią kultury; edytor. Urodzony 5 III 1930 w Łukawcu k. Rzeszowa, gdzie ukończył szkołę podstawową i na tajnych kompletach I klasę gimnazjalną (1943/1944). Od jesieni 1944 w Gimnazjum i Liceum im. Konarskiego w Rzeszowie, a od 1945/1946 w Gimnazjum i Liceum im. Sienkiewicza w Łańcucie, gdzie uzyskał maturę (1949), po czym studiował polonistykę w UJ. Po ukończeniu tzw. I stopnia nie został przyjęty na studia magisterskie (mimo że zdał egzaminy w I terminie: 7 na „dobrze” i 10 na „bardzo dobrze”). Po rocznej przerwie kontynuował studia w UJ i w styczniu 1955 uzyskał magisterium (seminarium prof. S. Pigoń). W 1954 ożenił się z koleżanką ze studiów Barbarą Gardulską. W latach 1956–1962 pracował w domu kultury w Nowej Hucie, a w latach 1963–1967 w Ośrodku Badań Prasoznawczych w Krakowie jako sekretarz naukowy i redaktor naczelny kwartalnika „Zeszyty Prasoznawcze”. Równocześnie przygotowywał rozprawę doktorską (promotor: prof. Pigoń) na temat: *Zorian Dołęga-Chodakowski – jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne* (wydana w Krakowie, 1965). W 1965 został członkiem Komisji Historycznoliterackiej PAN w Krakowie. W 1968 habilitował się w UJ na podstawie rozprawy *Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia* (wydana w 1968), po czym podjął pracę w Instytucie Filologii Polskiej UJ. W tymże roku został członkiem Komitetu

Słowianoznawstwa PAN. Od 1969 należy do kolegium redakcyjnego „Ruchu Literackiego” (1995–2000 redaktor naczelny), w latach 1971–1975 redagował „Prace Historycznoliterackie” (w serii „Zeszytów Naukowych UJ”). Był też prodziekanem Wydziału Filologicznego UJ (1972–1975). W 1974 otrzymał nagrodę I stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. W latach 1975–1978 oraz 1979–1981 wykładał w Katedrze Języka i Literatury Polskiej (Institut de Polonais) w Université de Nancy II, a po nagłej śmierci prof. Etienne Decaux przez cztery lata sprawował obowiązki dyrektora tej placówki. W 1979 wszedł do kolegium redakcyjnego *Dzieł wszystkich Mickiewicza* (red. Konrad Górski). W tymże roku został profesorem nadzwyczajnym, a w 1986 zwyczajnym. Prowadził badania nad rękopisami Mickiewicza w Bolonii (1986) i w Paryżu (1987). Wchodził w skład Komitetu Wydania Rocznikowego *Dzieł Mickiewicza* (1983), a od 1987 należy do Komitetu Redakcyjnego *Dzieł wszystkich* C. K. Norwida. W 1991 został wybrany na członka korespondenta, a w 1997 na członka czynnego PAU, i w latach 1996–1999 był sekretarzem, w 2004 wicedyrektorem, zaś 2005–2013 dyrektorem Wydziału Filologicznego PAU. Wchodził też do Komitetu Nauki o Literaturze Polskiej PAU (1993).

Oprócz wymienionych wyżej prac – doktorskiej i habilitacyjnej oraz ponad 250 artykułów i recenzji w czasopismach – ukazały się jego następujące publikacje książkowe: *Literatura a dzieje bajeczne* (Warszawa, PWN, 1984, wyd. 2 powiększone, 1990); *Z dziejów literatury i kultury* (Kraków, Wyd. Księgarnia Akademicka, 2001); *Polska folklorystyka romantyczna* (Wrocław, Ossolineum, 1984); *Rzeczpospolita Sarmatów: Polska* (Kraków, Wydawnictwo Kluszczyński, 2004, współautorzy: D. Grzybek i R. Marcinek); w tłumaczeniu ukraińskim: *Wibrani praci z literaturoznawstwa ta folkloru* (red. R. Radyszewski, Kijów 2013); *Szkice z dziejów literatury i kultury* (Kraków, PAU, 2014).

Autor prac edytorskich i redakcyjnych: Zorian Dołęga Chodakowski, *O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy* (Warszawa, PWN, 1967 – nagroda PAN); Z. Dołęga Chodakowski, *Śpiewy słowiańskie pod strzechą wiejską zbierane* (Warszawa, LSW, 1973); A. A. Jakubowski, *Poezje* (Kraków, WL, 1973); *Encyklopedia wiedzy o prasie* (Wrocław, Ossolineum, 1976); A. Małecki, *Od antyku do romantyzmu* (Warszawa, PWN, 1979); I. Krasicki, *Myszeidos pieśni X* (Wrocław, Ossolineum, w serii BN, 1982); S. Pigoń, *Poprzez stulecia. Studia z dziejów literatury i kultury* (Warszawa, PWN, 1984, wyd. 2 – 1985); A. Mickiewicz, *Dzieła*, tomy VII–XI (Wydawnictwo rocznicowe, Warszawa, „Czytelnik”, 1996–1998, t. VII, wyd. 2 – 1997, wyd. 3 – 1999); *Słownik pisarzy świata* (Kraków, Wydawnictwo Zielona Sowa, 2004, wyd. 2: 2008 przez Krakowskie Wydawnictwo Naukowe); *Encyklopedia literatury światowej* (Kraków, Wydawnictwo Zielona Sowa, 2005); Jan Kasprówicz, *Wybór poezji* (Kraków, Wydawnictwo Zielona Sowa, 2009); C. Norwid, *Dzieła wszystkie*, t. VI: *Dramaty*, cz. 2 (Lublin, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL i Biblioteka Narodowa, 2013); C. Norwid, *Dzieła wszystkie*, t. V: *Dramaty*, cz. 2 (Lublin, jw., 2015).

JULIAN MAŚLANKA, WSPOMNIENIE O RYSZARDZIE KAZIMIERZU LEWAŃSKIM. W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN, SERIA NAUKOWO-LITERACKA „PRELEKCJE MISTRZÓW”, RED. JAROSŁAW ŁAWSKI, KRZYSZTOF RUTKOWSKI, TOM 5, WYDZIAŁ FILOLOGICZNY UNIwersytetu w Białymstoku, Białystok 2018

Streszczenie

Tom zawiera artykuł prof. Juliana Maślanki poświęcony Ryszardowi Kazimierzowi Lewańskiemu (24 XI 1918 – 30 V 1996), zamieszkałemu po II wojnie światowej we Włoszech. Był on uczonym i działaczem polonijnym o szerokich zainteresowaniach naukowych, wybitnym bibliografem, jak też badaczem stosunków i związków historyczno-kulturalnych polsko-włoskich oraz inicjatorem i organizatorem konferencji naukowych. Bibliografia prac Lewańskiego w okazałej księdze wydanej w 1990 roku przez Uniwersytet w Udine pt. *Munera polonica et slavica. Riccardo C. Lewanski oblata* pod red. Silvano De Fanti liczy około 120 pozycji w językach: włoskim, angielskim, polskim i niemieckim, w tym zaś ok. 20 książek. Autor wspomnień nie kryje osobistej perspektywy, bowiem z prof. Lewańskim łączyła go przez lata przyjaźń. Pracę wzbogacają zdjęcia z archiwum domowego autora.

Prof. Julian Maślanka, nie mogąc przedstawić swej prelekcji osobiście na Uniwersytecie w Białymstoku, przekazał ją do odczytania na zebraniu naukowym Katedry Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” w 2018 roku.

Prof. Julian Maślanka jest wybitnym badaczem literatury XIX wieku, związanym z Uniwersytetem Jagiellońskim oraz Polską Akademią

Umiejętności. Interpretator literatury polskiego oświecenia i romantyzmu, filolog i edytor, badacz folklorystyki literackiej, współtwórca nowoczesnego polskiego prasoznawstwa. Od r. 1991 członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności, od 1997 – członek czynny PAU; od 2005 – Dyrektor Wydziału Filologicznego PAU. Członek Komisji Historycznoliterackiej PAN w Krakowie, Société des Amis de Lammenais w Paryżu, Towarzystwa Naukowego Societas Jablonoviana w Lipsku. Autor klasycznych prac polonistycznych i slawistycznych: *Zorian Dołęga Chodakowski: jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne* (Wrocław 1965), *Literatura a dzieje bajeczne* (Warszawa 1984). Wybitny edytor Mickiewicza, Adama Czarnockiego, Ignacego Krasickiego, Augusta A. Jakubowskiego. Red. tomów: *Julian Klaczko (1825–1906): krytyk literacki, pisarz polityczny, badacz sztuki (członek Akademii Umiejętności od 1872)* (Kraków 2007), *Wacław Borowy (1890–1950): uczonego humanista* (Kraków 2008). Prof. Maślanka mieszka i pracuje w Krakowie.

JULIAN MAŚLANKA, WSPOMNIENIE O RYSZARDZIE KAZIMIERZU LEWAŃSKIM W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN [REMEMBRANCE OF RYSZARD KAZIMIERZ LEWAŃSKI ON THE CENTENNIAL OF BIRTH], MASTER TALKS – SERIES OF ACADEMIC AND LITERARY PUBLICATIONS, ED. BY JAROSŁAW ŁAWSKI, KRZYSZTOF RUTKOWSKI, VOLUME 5, FACULTY OF PHILOLOGY, UNIVERSITY OF BIAŁYSTOK, BIAŁYSTOK 2018

Summary

The present volume contains an essay by Prof. Julian Maślanka in which he reminisces about Ryszard Kazimierz Lewański (November 24th, 1918 – May 30th, 1996), an eminent Polish scholar of wide research interests. Following World War II, Ryszard Lewański mostly lived and worked in Italy, where he took an active part in the life of the Polish community. He was an outstanding bibliographer, researcher of the historical and cultural links and relations between Poland and Italy, initiator and organiser of a whole number of academic conferences. The impressive bibliography of Lewański's works, published in 1990 by the University of Udine under the title of *Munera polonica et slavica. Riccardo C. Lewanski oblata* (edited by Silvano De Fanti), includes about 100 articles and 20 books in Italian, English, Polish, and German. In his essay, Julian Maślanka takes a personal perspective on Ryszard Lewański, since the two scholars were friends for many years. His memoirs are illustrated by photographs from the author's personal archives.

Although circumstances prevented Professor Maślanka from delivering his lecture at the University of Białystok in person, he kindly agreed to

have it read out at a scholarly meeting held at the “East-West” Chair of Language and Literary Studies in 2018.

Julian Maślanka is a prominent researcher of the nineteenth-century literature, associated with the Jagiellonian University and the Polish Academy of Arts and Sciences. He is a renowned commentator on the Polish literature of the Enlightenment and Romanticism periods, a philologist and editor, a researcher of folklore, and one of the founding fathers of modern media studies in Poland. He has been a corresponding member of the Polish Academy of Arts and Sciences since 1991 and a full member since 1997. In 2005, he was appointed Director of the Philological Section of the Academy. Professor Maślanka is a member of the Committee on Literary History at the Kraków branch of the Polish Academy of Sciences, Société des Amis de Lamennais in Paris, and of Societas Jablonoviana in Leipzig. He has authored classic works on the Polish and Slavic literature: *Zorian Dołęga Chodakowski: jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne* [Zorian Dołęga Chodakowski: his place in the Polish culture and his influence on the literature of the Polish Romantic movement] (Wrocław 1965), *Literatura a dzieje bajeczne* [Literature and legendary history] (Warszawa 1984). He is an accomplished editor of classical works by Mickiewicz, Adam Czarnocki, Ignacy Krasicki, and August A. Jakubowski. He also edited two important collections of papers: *Julian Klaczko (1825–1906): krytyk literacki, pisarz polityczny, badacz sztuki (członek Akademii Umiejętności od 1872)* [Julian Klaczko (1825–1906): a literary critic, a political writer, and a historian of art (member of the Academy of Arts and Sciences since 1872)] (Kraków 2007); and *Wacław Borowy (1890–1950): uczonego humanista* [Wacław Borowy (1890–1950): a humanist scholar] (Kraków 2008). Professor Maślanka lives and works in Kraków.

JULIAN MAŚLANKA, WSPOMNIENIE O RYSZARDZIE KAZIMIERZU LEWAŃSKIM W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN [REMINISCENCE DE RYSZARD KAZIMIERZ LEWAŃSKI À L'OCCASION DU CENTENAIRE DE SA NAISSANCE], SÉRIE SCIENTIFIQUE ET LITTÉRAIRE «CONFÉRENCES DE MAITRES», ÉDITÉ PAR JAROSŁAW ŁAWSKI, KRZYSZTOF RUTKOWSKI, VOLUME 5, FACULTÉ DE PHILOGIE DE L'UNIVERSITÉ DE BIAŁYSTOK, BIAŁYSTOK 2018

Résumé

Le volume contient un article du prof. Julian Maslanka, dédié à Ryszard Kazimierz Lewański (24 novembre 1918 – 30 mai 1996), résidant après la Seconde Guerre mondiale en Italie. Il était un érudit et un activiste de la diaspora polonaise avec de larges intérêts scientifiques, un bibliographe exceptionnel, aussi bien qu'un chercheur des relations et des liens historiques et culturelles italo-polonaises aussi bien qu'un initiateur et un organisateur des conférences scientifiques. La bibliographie des œuvres de Lewański dans un magnifique livre publié en 1990 par l'Université d'Udine intitulé *Munera polonica et slavica. Riccardo C. Lewanski oblata*, édité par Silvano De Fanti contient environ 120 articles en italien, anglais, polonais et allemand, dont une vingtaine de livres. L'auteur des souvenirs ne cache pas son point de vue personnel, car pendant de nombreuses années, il était lié par amitié avec le professeur Lewański. L'œuvre est enrichie de photos provenant des archives de l'auteur.

Incapable de présenter sa conférence en personne à l'Université de Białystok, professeur Julian Maslanka l'a donné à lire à la réunion scientifique de la Chaire d'études philologiques «Est-Ouest» en 2018.

Professeur Julian Maslanka est un chercheur exceptionnel de la littérature du 19e-ième siècle associé à l'Université Jagellonne et l'Académie Polonaise des Arts et des Sciences. L'interprète la littérature polonaise des Lumières et du romantisme, philologue et rédacteur en chef, chercheur de folklore littéraire, co-fondateur de la sociologie des médias moderne polonaise, surtout des études de presse. Depuis 1991, un membre correspondant de l'Académie Polonaise des Arts et des Sciences, à partir de 1997 – son membre actif; depuis 2005 – Directeur de la Section de Philologie de l'Académie. Membre de la Commission Littéraire Historique de l'Académie Polonaise des Sciences de Cracovie, de la Société des Amis de Lammenais à Paris et de la Société scientifique Societas Jablonoviana de Leipzig. Auteur d'œuvres classiques polonaises et slaves: *Zorian Dołęga Chodakowski: jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne* [Zorian Dolega Chodakowski: sa place dans la culture polonaise et l'impact sur la littérature romantique polonaise] (Wrocław 1965), *Literatura a dzieje bajeczne* [Littérature et l'histoire fabuleuse] (Varsovie 1984). Un éditeur exceptionnel de Mickiewicz, Adam Czarnocki, Ignacy Krasicki, August A. Jakubowski. Éditeur de volumes: *Julian Klaczko (1825–1906): krytyk literacki, pisarz polityczny, badacz sztuki (członek Akademii Umiejętności od 1872)* [Julian Klaczko (1825–1906): critique littéraire, écrivain politique, chercheur de l'art (membre de l'Académie des Sciences de 1872)], (Cracovie 2007), *Wacław Borowy (1890–1950): uczony humanista* [Wacław Borowy (1890–1950): le savant humaniste] (Cracovie 2008). Professeur Maslanka vit et travaille à Cracovie.

Spis treści

Julian Maślanka <i>Wspomnienie o Ryszardzie Kazimierzu Lewańskim.</i> <i>W setną rocznicę urodzin</i>	7
Bibliografia	27
Jarosław Ławski <i>Wykład Profesora Juliana Maślanki</i>	35
Julian Maślanka – biogram	37
Streszczenie	41
Summary.....	43
Résumé.....	45

